

DE SPRINKHANEN EN KREKELS VAN HET NATIONAAL PARK DE HAMERT

Gert Hoogerwerf, Adviesbureau Natuurbalans / Limes Divergens, Postbus 31070, 6503 CB Nijmegen
Steven Jansen, Rector van de Boomlaan 48, 6061 AS Posterholt

In 1994 is in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur-beheer en Visserij en de Stichting Het Limburgs Landschap voor het Nationaal Park De Hamert (figuur 1, zie vorig artikel) een vegetatiekartering en een uitgebreide faunakartering uitgevoerd ten behoeve van de opstelling van een beheersvisie (HOGERWERF et al., 1994). Van één van de onderzochte diergroepen, sprinkhanen en krekels, worden in dit artikel de resultaten van de inventarisatie besproken. Tevens worden beheertips gegeven om de populaties ook in de toekomst te kunnen behouden en verder te ontwikkelen.

WAARGENOMEN SOORTEN

In 1994 zijn binnen het Nationaal Park De Hamert 19 soorten sprinkhanen en krekels waargenomen. Tien soorten zijn aan te duiden als karakteristiek voor open terreinen zoals heide, vier soorten als karakteristiek voor bos en bosranden.

Tabel I geeft een overzicht van de waargenomen krekels en sprinkhanen. Tevens wordt een indicatie gegeven van de abundantie van de soort in het Nationaal Park (voorkomen van de soort uitgedrukt als percentage van het totaal aantal kilometerhokken [n=28] met krekels en sprinkhanen), de ontwikkelingstrend (sinds 1980) in Nederland en de status (KLEUKERS et al., 1997; ODÉ, in prep.).

SOORTBESPREKINGEN

Per soort wordt de verspreiding binnen het Nationaal Park De Hamert toegelicht, mede aan de hand van de belangrijkste vegetatietypen in het terrein (figuur 2, zie vorig artikel). Van enkele soorten zijn hierbij verspreidingskaartjes (hectare-niveau) opgenomen. Bij de soortbesprekingen worden tevens aandachtspunten ten aanzien van het beheer vermeld.

STRUIKSPRINKHAAN

De Struiksprinkhaan is een soort die graag leeft aan zonnige bosranden. Vooral over-

getatietypen zijn binnen het Nationaal Park nog maar matig ontwikkeld. Door het stimuleren van struweelontwikkeling op de overgang van bos naar open terrein en braamstruwelen niet te klepelen, kan het leefgebied van deze soort worden uitgebreid.

BOOMSPRINKHAAN

Deze soort is nachtactief. Overdag houdt de Boomsprinkhaan zich schuil aan de onderzijde van bladeren van geïsoleerd staande eikenbomen. Binnen het Nationaal Park is de soort op een beperkt aantal locaties waargenomen, onder andere op de overgang van heide naar naaldbos en in een relatief vochtig eikenbosje in het bosgebied tussen Wellerlooi en Tuindorp (figuur 3). Door eikenbomen binnen de over het algemeen eenvormige naalddhoutopstanden vrij te zetten, eikenhakhout te bevorderen en geïsoleerde eiken op de heide te sparen kan het leefgebied van de Boomsprinkhaan worden uitgebreid.

gangssituaties met braamstruwelen zijn geliefde plekken. Op De Hamert is de Struiksprinkhaan op drie locaties waargenomen. Twee locaties liggen aan de rand van het Nationaal Park in het agrarisch cultuurlandschap. Eén locatie ligt op de heide nabij bos. Hier is de soort op een groot braamstruweel waargenomen. Gradiëntrijke overgangssituaties tussen ve-

TABEL I

Waargenomen krekels en sprinkhanen in het Nationaal Park De Hamert met vermelding van de abundantie (% van kilometerhokken met krekels en sprinkhanen), de landelijke trend sinds 1980 en de status (KLEUKERS et al., 1997; ODÉ, in prep.). Landelijke trend ++: sterk vooruitgegaan, +: vooruitgegaan, o/+: stabiel of licht vooruit; o: stabiel, -: achteruitgegaan, --: sterk achteruitgegaan.

Nederlandse naam	wetenschappelijke naam	abundantie (%)	trend	status
Sabelsprinkhanen				
Grote groene sabelsprinkhaan	<i>Tettigonia viridissima</i>	61	+	
Bramensprinkhaan	<i>Pholidoptera griseoptera</i>	54	o/+	
Heidesabelsprinkhaan	<i>Metrioptera brachyptera</i>	43	o	
Rietsprinkhaan	<i>Conocephalus dorsalis</i>	21	o	
Boomsprinkhaan	<i>Meconema thalassinum</i>	18	o/+	
Struiksprinkhaan	<i>Lepthophyes punctatissima</i>	11	o/+	
Greppelsprinkhaan	<i>Metrioptera roeselii</i>	11	+	
Krekelachtigen				
Boskrekkel	<i>Nemobius sylvestris</i>	54	o	
Veldkrekkel	<i>Gryllus campestris</i>	36	--	bedreigd
Doornsprinkhanen				
Gewoon doorntje	<i>Tetrix undulata</i>	11	o	
Veldsprinkhanen				
Krasser	<i>Chorthippus parallelus</i>	71	+	
Knopsrietje	<i>Myrmeleotettix maculatus</i>	54	o	
Ratelaar	<i>Chorthippus biguttulus</i>	50	++	
Blauwvleugelsprinkhaan	<i>Oedipoda caerulea</i>	43	-	kwetsbaar
Negertje	<i>Omocestus ventralis</i>	39	o	
Bruine sprinkhaan	<i>Chorthippus brunneus</i>	39	+	
Snortikker	<i>Chorthippus mollis</i>	39	++	
Kustsprinkhaan	<i>Chorthippus albomarginatus</i>	21	o/+	
Wekkertje	<i>Omocestus viridulus</i>	18	o/+	

FIGUUR 3
Verspreiding van de Boomsprinkhaan
binnen het Nationaal Park De Hamert.

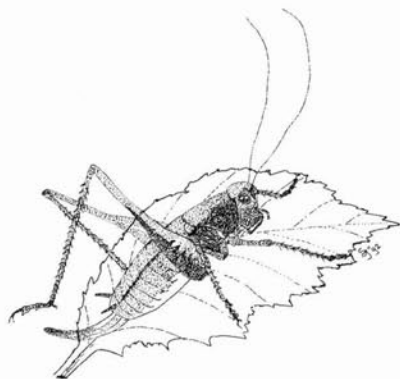
FIGUUR 4
Verspreiding van de Rietsprinkhaan
binnen het Nationaal Park De Hamert.

RIETSPRINKHAAN

De Rietsprinkhaan leeft bij voorkeur in vochtige ruigtevegetaties. Hier kan de soort in grote dichtheden voorkomen. Daar waar binnen het Nationaal Park pitrusvegetaties voorkomen is vrijwel altijd ook de Rietsprinkhaan waargenomen. Concentratiegebieden van de Rietsprinkhaan zijn het Pikmeeuwenwater en de omgeving van het Heerenven (figuur 4). Een beheer gericht op het verbeteren van de waterhoudendheid van het Heerenven en behoud van pitrusvegetaties is gunstig voor de Rietsprinkhaan.

GROTE GROENE SABELSPRINKHAAN

Hoge dichtheden van deze soort zijn in het Nationaal Park vooral gevonden in ruigtes langs de Maas. De Grote groene sabelsprinkhaan komt ook verspreid voor in het heide- en bosgebied ten zuiden van de Venweg en rond het Geldernsch-Nierskanaal. In het uit-

FIGUUR 5
Bramensprinkhaan (vrouwje) (tekening: S. Jansen).

FIGUUR 6
Verspreiding van de Bramensprinkhaan
binnen het Nationaal Park De Hamert.

gestrekte, eenvormige naaldbosgebied ten noorden van de Venweg is de soort niet waargenomen.

BRAMENSPRINKHAAN

De Bramensprinkhaan (figuur 5) kan in hoge dichtheden voorkomen in ruigtes binnen overstromingszones. Bij De Hamert is het voorkomen van de soort vrijwel strikt gebonden aan de Maasoevers en aan ruigtes binnen de overstromingszone van het Geldernsch-Nierskanaal (figuur 6, 7).

HEIDESABELSPRINKHAAN

De Heidesabelsprinkhaan komt in grotere dichtheden vooral voor in oudere struikhei-

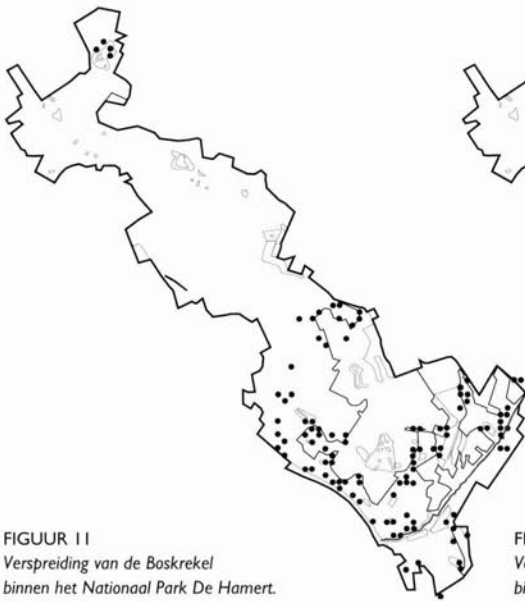
de- (figuur 8) en vochtige pijpestrovegetatie. De heide binnen een groot deel van het Nationaal Park is de laatste tien jaar sterk verjongd door ingrijpende beheersmaatregelen als grootschalig plaggen gecombineerd met een relatief intensieve begrazing. De heide is hierdoor zeer structuurarm. Door de structuurvariatie van de heide te vergroten, onder meer door de begrazingsdruk sterk te verlagen, en de heide de kans te geven oud te worden, kan de populatieontwikkeling van de Heidesabelsprinkhaan worden bevorderd.

GREPELSPRINKHAAN

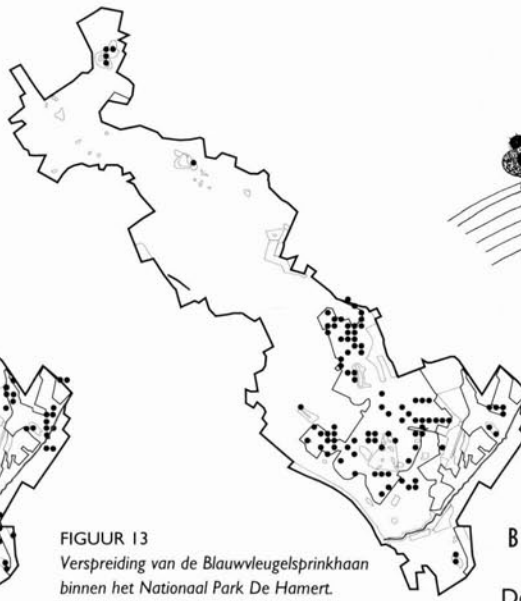
In het oostelijk deel van De Hamert bij de grens van het Nationaal Park zijn op verschillende locaties Greppelsprinkhaan waargenomen. De soort heeft het terrein gekoloniseerd via greppels en bermen vanuit zeven kilometer zuidelijker gelegen leefgebieden (JANSEN, 1998). Aan de noordoostzijde van het Nationaal Park, in een voormalig landbouwgebied (figuur 9), dat nu extensief wordt begraasd, zijn honderden exemplaren van de Greppelsprinkhaan waargenomen.

VELDKREKEL

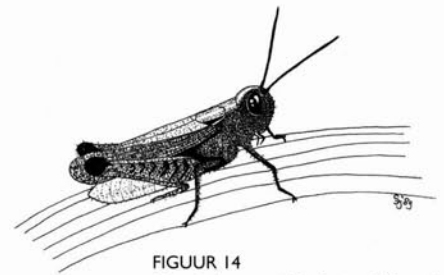
De Veldkrekel komt binnen het Nationaal Park De Hamert vooral voor op de open heide-terreinen. De warme zomers en de intensieve begrazing van de heidegebieden (open structuur) hebben ervoor gezorgd dat de Veldkrekel hier in hoge dichtheden voorkomt. Overigens is de Veldkrekel alleen ten zuiden van de Venweg waargenomen. Op enkele ogenschijnlijk gunstige heide-terreintjes ten noorden van de Venweg is de soort niet waargenomen. Mogelijk vormen de omringende naaldbossen een barrière bij de bevolking van deze gebieden. Op één locatie nabij de Venweg in het naaldbos, bij een kruising van bospaden (figuur 10), is de Veldkrekel wel aangetroffen. Door het verwijderen van bomen langs de paden heeft zich hier spontaan een heidevegetatie ontwikkeld. Door in de toekomst meer bospaden op eenzelfde wijze te verbreden kunnen geïsoleerd gelegen heide-terreinen onderling verbonden worden, waardoor de Veldkrekel zich over een ruimer gebied kan verspreiden. Ook buiten de heide kan de Veldkrekel in hoge dichtheden voorkomen. Op een door de Stichting Het

FIGUUR 11
Verspreiding van de Boskrekkel
binnen het Nationaal Park De Hamert.

FIGUUR 13
Verspreiding van de Blauwvleugelsprinkhaan
binnen het Nationaal Park De Hamert.

FIGUUR 14
Negertje (mannetje) (tekening: S. Jansen).

Limburgs Landschap extensief beheerde 'ouderwetse' roggeakker is een groot aantal Veldkrekels waargenomen.

BOSKREKEL

De Boskrekkel heeft een duidelijke voorkeur voor lichte, droge loofbossen (figuur 11). Vooral in de open eiken-berkenbossen van het Nationaal Park is de populatiedichtheid zeer hoog. Op de open heideterreinen is de soort alleen waargenomen onder braamstruwelen met een strooisellaag. Wanneer naaldbossen worden omgevormd naar gevarieerder loofbos, zal het leefgebied van de Boskrekkel zich verder noordwaarts kunnen uitbreiden.

GEWOON DOORNTJE

Deze soort is binnen het Nationaal Park op drie locaties waargenomen. Het verspreidingsbeeld is echter onvolledig. Door zijn kleine afmetingen en verborgen levenswijze moet de soort op veel plaatsen zijn gemist. Het Gewoon doornetje komt vooral voor op enigszins vochtige plekken met een schaarse, lage begroeiing. Door vochtige heideterreinen zeer kleinschalig te plaggen kan leefgebied voor de soort worden gecreëerd.

BLAUWVLEUGELSPRINKHAAN

De biotoop van de Blauwvleugelsprinkhaan moet in elk geval bestaan uit open zandige plekken waar de dieren zich kunnen opwarmen. Binnen het Nationaal Park De Hamert is deze soort waargenomen in terreindelen bestaande uit met mos vastgelegde buntgras-

vegetaties (figuur 12), op recent geplagde terreinen en op overbegraasde heidevelden. Ook op een braakliggende akker zijn zeer veel exemplaren van de Blauwvleugelsprinkhaan gezien.

Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in het zuidelijk deel van de De Hamert (figuur 13). Ten noorden van de Venweg is de soort alleen waargenomen nabij het Galgenbergen en op enkele vastgelegde stuifzanden. Door geïsoleerd gelegen heide- en stuifzandterreintjes met elkaar te verbinden tot een ecologisch samenhangend heidelandschap ontstaan nieuwe kolonisatiemogelijkheden en kan de soort zich verder uitbreiden. Door ontbossing van enkele paraboolduinen en het ontwikkelen van schaduwvrije stroken langs bospaden kunnen de geïsoleerd gelegen heideterreinen binnen het Nationaal Park De Hamert met elkaar verbonden worden.

WEKKERTJE

Binnen het Nationaal Park heeft het Wekkertje slechts een beperkte verspreiding. De soort komt hoofdzakelijk voor in het heidegebied rond het Pikmeeuwenwater. Op een groot deel van de overige heide ontbreekt de soort.

NEGERTJE

Het Negertje (figuur 14) is vooral gevonden in de open heideterreinen. Vooral open plekken tussen iets hogere vegetatie worden gebruikt om te zonnen. Binnen het Nationaal Park komt de soort verspreid voor, maar is nergens talrijk. Door geïsoleerd gelegen hei-

deterreinen met elkaar te verbinden tot een ecologisch samenhangend heidelandschap ontstaan nieuwe kolonisatiemogelijkheden en kan de soort zich verder uitbreiden.

BRUINE SPRINKHAAN

De Bruine sprinkhaan is vooral waargenomen in heidevegetaties ten westen van het Pikmeeuwenwater en op enkele geïsoleerd gelegen terreintjes met heide of buntgrasvegetatie. De soort is hier vaak talrijk. In het uitgestrekte heidegebied ten noorden van het Pikmeeuwenwater en rond het Heerenven en Westmeerven is de soort niet waargenomen.

RATELAAR

De Ratelaar komt binnen het Nationaal Park hoofdzakelijk voor in de heidegebieden en op de overgang van heide naar open eiken-berkenbos. De soort is hier talrijk.

SNORTIKKER

Binnen het Nationaal Park De Hamert is de Snortikker een zeldzame verschijning. Anders dan de overige *Chorthippus*-soorten is zijn biotoopkeuze veel kieskeuriger. Droge open plekken tussen opgaande (oudere) heide zijn bij deze soort favoriet. Uit het verspreidingsbeeld komt naar voren dat de soort voornamelijk is waargenomen op plaatsen aan de rand van heidegebieden. Door geïsoleerd gelegen heideterreinen met elkaar te verbinden tot een ecologisch samenhangend heidelandschap ontstaan nieuwe kolonisatiemogelijkheden en kan de Snortikker zich verder uitbreiden.

KUSTSPRINKHAAN

Deze soort is binnen het Nationaal Park De Hamert gevonden op vochtige locaties met een grazige vegetatie, vooral daar waar ook begrazing plaats vindt. De Kustsprinkhaan is

vooral algemeen in West- en Noord-Nederland. Op de zandgronden komt de soort slechts lokaal voor, onder andere in Noord- en Midden-Limburg (KLEUKERS *et al.*, 1997).

KRASSER

De Krasser is een algemene soort. In het Nationaal Park komt ze hoofdzakelijk voor in het gebied ten zuiden van de Venweg. Zelfs in de naaldbossen is de soort langs bospaden waargenomen.

KNOPSPRIETJE

Het Knosprietje komt bij voorkeur voor in lage open vegetaties in de droge heide. De hoogste dichtheden worden bereikt op pas vastgelegd stuifzand met mossen, korstmossen en schaarse grasvegetatie, met Buntgras en schapegras. In uniforme vegetaties van Struikheide komt de soort vaak voor op de open plekken tussen de heistruiken. KLEUKERS *et al.* (1997) geven aan dat het Knosprietje ook gevonden kan worden in veengebieden en op vochtige heidevelden. Binnen het Nationaal Park De Hamert komt dit niet naar voren. Op het hoogveencomplex van het Pikmeeuwenwater ontbreekt de soort, terwijl ze in de omringende drogere vegetaties wel talrijk is.

SLOT

Het Nationaal Park De Hamert biedt aan verschillende sprinkhaansoorten een geschikt leefgebied. Door de gevarieerde landschapsstructuur (open heidevelden, vennen, maar ook droge en vochtige bossen en bosranden) komt een groot aantal soorten voor.

Het Nationaal Park De Hamert behoort tot de soortenrijkste sprinkhaangebieden van Nederland (KLEUKERS *et al.*, 1997). Om deze soortenrijkdom ook voor de toekomst te behouden en verder te ontwikkelen zijn in het gebied goede kansen aanwezig. Het heidebeheer is in de jaren tachtig en begin jaren negentig vooral gericht geweest op regeneratie van heidevegetaties. Hierdoor is in het gebied een aanzienlijk heideareal behouden gebleven. De heide is door dit beheer sterk verjongd, doch nogal structuurarm. Onder meer voor behoud en ontwikkeling van sprinkhanen en krekels is structuurdiversiteit van groot belang. Beheer gericht op het vergroten van de structuurvariatie zal een gunstige uitwerking hebben op de sprinkhaanfauna.

FIGUUR 7

Open plekken in het beekbegeleidend bos langs het Geldernsch-Nierskanaal zijn goede biotopen voor Bramensprinkhanen (foto: S. Jansen).

FIGUUR 8

Structuurrijke heidevegetaties zijn schaars binnen het Nationaal Park De Hamert. Dit biotoop is vooral geschikt voor de Heidesabelsprinkhaan en het Knosprietje (foto: S. Jansen).

FIGUUR 9

Voormalig landbouwgebied, omgevormd tot hoogwaardig stuctuurrijk natuurerrein. Greppelsprinkhaan en Kustsprinkhaan zijn hier in grote aantallen te vinden (foto: S. Jansen).

FIGUUR 10

Loopspeer van een vrouwelijke Veldkrekkel, in de rechterhoek is een loopspeer van een mannelijke Veldkrekkel op een bospad te zien (foto: S. Jansen).

De meeste soorten en de hoogste aantallen worden vooral in het zuidelijk deel (beneden de Venweg) aangetroffen. Aan de noordzijde van de Venweg worden veel minder soorten aangetroffen, met uitzondering van enkele geïsoleerde eiken(hakhout)bosjes en het gebied rondom het Galgenbergven. Dit geaccidenteerd terrein is rijk aan structuurvariatie. De overige terreindelen ten noorden van de Venweg zijn vrijwel geheel ingeplant met naaldbos en zeer soortenarm. Voor veel soorten vormt het eenvormige naaldbos een barrière in de

verbreiding. Door in dit gebiedsdeel enerzijds het naaldbos naar een groter aandeel loofbos om te vormen en anderzijds meer afwisseling tot stand te brengen door open heideachtige vegetaties te ontwikkelen, kan isolatie van de noordelijk gelegen heide- en loofbosrestanten worden opgeheven en kan het leefgebied voor sprinkhanen en krekels aanzienlijk worden uitgebreid. Dit kan gerealiseerd worden door het verwijderen van bomen langs bospaden, zodat meer mogelijkheden ontstaan voor ontwikkeling van heide- en struweelachtige vegetaties of door een deel van de met naaldbos ingeplante paraboolduinen geheel vrij te zetten. Door hun vaak gunstige expositie ten opzichte van de zon bieden deze paraboolduinen hoge potenties als leefgebied voor een groot aantal karakteristieke, warmteminnende heidesoorten.

FIGUUR 15

Voor deze Hollandse bok is op dit vergraste heideveld een mooie taak weggelegd (foto: S. Jansen).

FIGUUR 12

Vastgelegd stuifzand is ideaal voor de Blauwvleugelsprinkhaan (foto: S. Jansen).

SUMMARY

GRASSHOPPERS AND CRICKETS OF DE HAMERT NATIONAL PARK

In 1994, the Ministry of Agriculture, Nature Management and Fisheries and the foundation Het Limburgs Landschap commissioned an extensive vegetation and fauna mapping of De Hamert national park, which was to be used in the drafting of a management plan (HOOGERWERF *et al.*, 1995). In the context of this 1994 study, 19 species of grasshoppers and crickets were found in the park. Ten species are characteristic of open terrain such as heathland, while four species normally inhabit forests or forest fringes.

This article presents the results of the inventory, as well as some recommendations for management measures which would ensure the future preservation and development of the present populations of grasshoppers and crickets.

LITERATUUR

- HOOGERWERF, G., B. CROMBAGHS & S. JANSEN, 1995. Fauna- en vegetatiekartering en beheersvisie voor het Nationaal Park De Hamert i.o. Adviesbureau voor Natuur en Landschap Limes Divergens, Nijmegen.
- JANSEN, S., 1998. De bermenmars van de Greppelsprinkhaan in Limburg gaat met sprongen vooruit. *Natuurhistorisch Maandblad* 87 (6): 78-84.
- KLEUKERS, R., E. VAN NIEUKERKEN, B. ODÉ, L. WILLEMSE & W. VAN WINGERDEN, 1997. De sprinkhanen en krekels van Nederland (Orthoptera). *Nederlandse Fauna I*. Nationaal Natuurhistorisch Museum, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.
- ODÉ, B., in prep. Bedreigde en kwetsbare sprinkhanen en krekels in Nederland. *Nederlandse Faunistische Mededelingen*.